

Nr 310.

Av herr **Rydén**, i anledning av *Kungl. Maj:ts proposition, nr 287, angående ny stat för riksarkivet m. m.*

Den proposition (nr 287) angående ny stat för riksarkivet, som nyligen avgivits till riksdagen, för i tankarna icke blott en genom långa tider pågående strid angående det s. k. kammararkivets förläggning, som nu föreslås löst genom arkivets överförande under riksarkivets förvaltning, utan också spørsmålet om de oerhörda massor av papper, som med förvaltningens växt hopas, krävande utrymmen och vård. Vill man bilda sig en liten föreställning om pappersmassornas växt, så bör man läsa referatet av kammarkollegii yttrande den 4 sistlidne februari (sid. 23 i prop.). Det meddelas där, att kammararkivet har ett arkivaliebestånd av c:a 10,000 meter hyllängd, därav de s. k. länsräkenskaperna upptaga 7,500 meter. För tiden 1830--1914 utgöra dessa räkenskaper cirka en halv mil i längd.

Har man någon gång haft tillfälle att taga del av dessa räkenskaper, torde man knappast kunna undertrycka sin häpnad över att all den pappersbråte, som ingår i desamma, ogallrad alltjämt magasineras i våra arkiv. En föreställning om beskaffenheten av länsräkenskaperna får man genom de uppgifter, som innehållas i en såsom bilaga härtill fogad P. M. av numera landsarkivarien J. Sandström, vilket aktstycke på sin tid ingick i de undersökningar, som föregingo 1910 års arkivsakkunnigas ståndpunktstagande i åtskilliga hithörande spørsmål.

Betänker man därjämte, att ifrågavarande räkenskaper — åtminstone i stora delar — i dublettexemplar förvaras i orterna och sålunda i sinom tid komma att ingå i vederbörande landsarkivs arkivaliebestånd, är det omöjligt att undertrycka den uppfattningen,

att det innebär en stor misshushållning med både byggnadsutrymme och människokraft att bara hopa dessa pappersmassor i arkiven.

Tager man jämväl i betraktande, att inom så många andra förvaltningsområden stora pappersmängder förbrukas och förvaras — man tänke till exempel på kristidskommissionernas, de statistiska verkens, pensionsstyrelsens o. s. v. — synes det innebära en verklig fara, att papperen skola växa om inte oss så en kommande generation alldeles över huvudet, därest icke de mest energiska åtgärder vidtagas för att begränsa förvarandet av arkivalier till allenast det, som ur forskningens synpunkt har något *verkligt* och bestående värde. Jag är naturligtvis medveten om att vissa författningar under årens lopp utkommit i syfte att underlätta en gallring av arkivalier inom vissa ämbetsverk, men jag är på intet sätt övertygad om att dessa strävanden utlöst sig uti i närmelsevis effektiva åtgärder i förevarande syfte.

Givetvis saknar jag all möjlighet att å förevarande område uttala något tillförlitligt omdöme om omfattningen av den gallring, som skulle kunna företagas beträffande de i kammararkivet förvarade länsräkenskaperna, men det har från sakkunnigt håll uppgivits, att omkring hälften av räkenskaperna för tiden efter 1830 skulle kunna saklöst makuleras, en uppgift, som får stöd såväl i landsarkivarien Sandströms förut åberopade P. M. som ock i ett uttalande av arkivsakkunniga i en skrivelse den 26 maj 1911. Måhända skulle en undersökning, därvid hänsyn toges till ute i orterna förvarade dublettexemplar, giva vid handen, att utgallring i ännu större utsträckning skulle kunna äga rum.

Under sådana förhållanden kan jag icke finna det välbetänkt, att riksdagen nu — oberoende av huru stort kammararkivets arkivaliebestånd efter en grundlig gallring bör bli — inrättar ett antal tjänster, avsedda för hela det nuvarande kammararkivet. Det framhölls med rätta år 1911 inom de arkivsakkunniga (nyss åberopade skrivelse den 26 maj 1911) att man först borde avvakta resultaten av nödvändig utgallring, innan man företog behandlingen av de större frågorna om arkivväsendets organisation (reservdepå m. m.), och denna uppfattning synes mig ha full giltighet även beträffande nyinrättandet av tjänstemannabefattningar för arkivväsendets framtida handhavande. Riksarkivets tjänstemannastab har under de senare åren erhållit en utökning, som osökt för i tanken ett nyligen myntat slagord om behovet av »byråkratiens avrustning», och det

synes mig därför icke förenligt med nödig varsamhet att ytterligare så väsentligt utöka arkivets personal, förrän man kan med säkerhet döma om omfattningen av de arkivalier, som böra överlämnas åt dess vård.

Av dessa grunder tillåter jag mig vördsamt hemställa,

att riksdagen icke måtte bifalla det förslag till ny stat för riksarkivet, som föreslagits i Kungl. Maj:ts proposition nr 287.

Som en följd av detta yrkande följer, att någon indragning av personal å kammarkollegii stat i anledning av förslaget om kammararkivets förflyttning till riksarkivet icke bör företagas.

Stockholm den 12 april 1921.

Värner Rydén.

Avskrift.

P. M.

angående utgallring av arkivalier, tillhörande de av Kungl. Kammarrätten i Riksarkivet deponerade kronoräkenskaperna för rikets län.

De kronoräkenskaper, som av länsstyrelserna ingivas till kammarrättens revisionsavdelning och sedan efter undergången granskning deponeras i riksarkivet, utgöras huvudsakligen av *verifikationer till landsböckerna*. Det är en högst ansenlig accession, som härigenom tillföres riksarkivet och där kräver utrymme, så upptaga endast räkenskaperna för Malmöhus län för 1901 9,75 meters och för 1905 11,5 meters hyllutrymme. Det finnes allt skäl att antaga, det bland denna massa verifikationer huvudparten, då de i och med avslutad revision utspelt sin roll som verifikationer, därmed även skall hava förlorat sitt *raison d'être* som arkivalier.

Till bedömandet härav må tillåtas mig att i korthet redogöra för beskaffenheten av ett läns deponerade räkenskaper för ett år, med förutskickande av den anmärkningen att de olika länens räkenskaper äro varandra i allt väsentligt fullt lika. Jag väljer som exempel

1902 års räkenskaper för Stockholms län.

I. *Verifikationer till ränteriets specialräkning.*

Band 1. Reversal å inlevererade medel samt landshövdingeämbetets order om bokföringen av medel utassignerade å statskontorets räkning med riksbanken.

Band 2. Landshövdingeämbetets utanordningar av tingsgästningsmedel, ersättning för bötesandelar, ersättning åt domare, vittnen och parter jämte vederbörande ersättningstagares kvitton, vilka senare utgöra största delen av volymen.

Band 3. Anordningar och kvittenser m. m. angående landsstatens löner och ålderstillägg, rese- och traktamentskostnader, expenser.

Band 4. Verifikationer till kostnader för stämpling och taxering, kontroll- och tillverkningsavgifter, restitutioner av skattemedel (bland de senare finnas original och avskrifter av kammarrättens och landshövdingeämbetets utslag i besvärsmål).

Band 5. Anordningar, rekvisitioner och kvittenser å anslag till läroverk, skolor etc. (löner, ålderstillägg, arvoden åt slöjdlärare).

Band 6. Anordningar, rekvisitioner och kvittenser å löner för veterinärer, lantmätare m. fl., vägunderhållningskostnader, resekostnader för domänförvaltningen, löner åt domänintendenter, bidrag till sjukkassor, angående återbetalning av frälseräntor (med uträkningar av återbetalta frälseräntors värde).

Band 7. Anordningar, rekvisitioner och kvittenser å anslag till rovdjurs utdödande, idiotanstalter och arbetshem, fattigvård etc.; prästerskapets lönerogleringsmedel, arvodesräkningar. Reversal och kvitton å till statskontoret remitterade medel, utbetalningsorder m. m.

Band 8. Verifikationer till räkning för registreringsavgifter (huvudsakligen räkningar för annonser om anmälningar till handelsregistret); reversal å till ränteriet inlevererade medel (bötesmedel, bevaringsmanskapets invalidfondsmedel m. m.); anordningar och kvittenser å landstingets och socknarnas andelar i brännvinsförsäljningsavgifter, å ersättning åt av K. B. förordnade polismän. Verifikationer till depositioner i ränteriet.

II. *Verifikationer till fögderiernas specialräkningar: a. Svartsjö fögderi.*

Band 1 innehåller jordeboksförändringsextrakt, förteckning å vakanta båtmansrotar, utdrag ur mantals- och taxeringslängder, kammarrättens fastställelser av K. B:s beslut om avkortning, avkortningslängder för 1900 och 1901 års utskylder med tillhörande verifikationer (utdrag av restlängd för vidkommande person och bevis att utmätningsbar tillgång ej finnes), kvitterade reversal å till ränteriet levererade medel, restlängd för 1901.

Band 2—3. Mantalslängder och därmed sammanbundne uppgifter till mantalskrivningen. Längden för *Spånga* socken upptager — för att anföra några exempel — fol. 454—554 och uppgifterna fol. 555—691, för *Järfälla* resp. fol. 692—715 och för *Bromma* resp. 752—801 och 802—980.

Beskaffenheten och fördelningen av verifikationerna till övriga fögderiers specialräkningar äro identiska med föregående.

III. *Verifikationer till städernas specialräkningar.*

a. Södertälje stad.

Band 1 till innehållet likartat med 1 av fögderiernas verifikationer. Här tillkommer dock en förteckning över skattskyldige för kronotionden av stadsjorden.

Band 2—5 innehålla uteslutande uppgifter till mantalsskrivningen (mantalslängder saknas).

b. Vaxholms stad.

Band 1 innehåller avskrift av mantalslängden, i övrigt lika med band 1 för Södertälje.

IV. *Redogörelser för bötes- och stämpelmedel, avräkningar med brännvinstillverkare och nederlagsägare m. m.*

utgöra tillhopa tre tunna band.

V. *Verifikationer till föregående.*

Band 1—4. Verifikationer till bötesredogörelsen. Innefattar bötesförteckningar, saköreslängder, verkställighetsresolutioner, resolutioner ang. avskrivning av böter, verifikationer till dessa senare (medellöshets- och avstraffningsbevis m. m.).

Band 5. Verifikationer till stämpelredogörelsen. Innefatta statskontorets reversal å till länsstyrelsen översända stämplor, ränteriets räkningar med de olika stämpelförsäljarna, dessas redogörelser, rekvisitioner, reversal och inventarier.

Band 6. Verifikationer till avräkningarna med brännvinstillverkare och nederlagsägare. Innefatta tillverkningsbevis och journaler, avräkningslängder, reversaler å i ränteriet inlevererade brännvinsskattemedel, nederlagsjournaler m. m.

VI. Övriga räkenskaper.

Band 1. Balansrelation.

Band 2. Uppgifter å 1902 års taxeringsvärde å utarrenderade kronoegendomar. Uppgifter å av utlänningar givna konserter m. m., avskrift av prövningsnämndens protokoll och stat för länet.

För jämförelse skull må tillåtas mig att medtaga en summarisk förteckning över de deponerade räkenskaperna för Örebro län 1902:

1. Verifikationer till ränteriets specialräkningar, 5 band.
2. Verifikationer till fögderiernas specialräkningar, sammanförda i ett band. Innehållet är detsamma som i första bandet av fögderiernas i Stockholms län verifikationer.
3. Mantalslängder och uppgifter för Östernärkes fögderi; uppgifter och längder sammanbundna i två band.
4. Mantalslängder och uppgifter för Västernärkes fögderi; längder och uppgifter sammanbundna i två band.
5. Mantalslängder, 1 band, och uppgifter, 1 band för Lindes fögderi.
6. Mantalslängder, 1 band, och uppgifter, 1 band för Nora fögderi.
7. Verifikationer — utom mantals- och taxeringslängder — till städernas specialräkningar, 1 band.
8. Mantalslängder, 1 band, och uppgifter, 4 band, för Örebro stad.
9. Mantalslängder och uppgifter, 1 band för vardera av städerna Askersund, Nora och Lindesberg; längder och uppgifter sammanbundna.
10. Städernas och fögderiers bötesredogörelser, 2 små band.
11. Verifikationer till bötesredogörelser, 3 band.
12. Örebro läns bötesredogörelse, stämpelredogörelse m. m., 1 band.
13. Verifikationer till stämpelredogörelsen, 1 band.
- 14—16. Avskrift av prövningsnämndens protokoll; balansrelation, avskrift av staten för länet, 1 band vardera.

Av ovanstående redogörelser för de deponerade räkenskapernas innehåll framgår, att en god del endast har värde som verifikationer. Då de ej längre spela någon roll som sådana, synas de mig både kunna och böra utgallras för att ej onödigtvis taga arkivutrymme i anspråk. Den tidpunkt, då de kunna utgallras, synes här som eljes ifråga om räkenskaper m. m. inträda, då tio år förflutit, efter denna tid kunna ju ej längre krav i laga ordning göras gällande. Skyldigheten att bevara räkenskaper är ju för den privata affärsmannen av lagen begränsad till de tio sista årens räkenskaper.

Frågan om vad som av det redan deponerade — inom förut antydd ram — successive bör utgallras; är närmast av praktisk art. I första rummet bör utgallras sådant, där hela band kunna utmönstras; alltför tids- och arbetsödande synes mig däremot vara att »slakta» band, där en del bör bevaras, det utrymme, som däri genom stode att vinna, torde också vara relativt ringa.

Bland de deponerade räkenskaperna synas två stora grupper helt och hållet hemfalla åt utgallring, så fort de ej längre behöva bevaras som verifikationer, den ena är *verifikationerna till ränteriernas specialräkningar*, den andra är *mantalsuppgifterna*. Den förra av dessa grupper består, som förut påpekats, så gott som uteslutande av rena kassaverifikationer: anordningar, reversal och kvittenser. Något värde som historiska dokument — historisk här tagit i sin vidsträcktaste betydelse — kunna de näppeligen någonsin få. Därtill kommer, att de behöva ett synnerligen stort utrymme. Av Stockholms läns deponerade räkenskaper för 1902, som tillsammans upptaga c:a 3.5 meters hyllutrymme, utgöra ränteriets verifikationer drygt 0.75 hyllmeter; av Älvsborgs läns räkenskaper för samma år upptaga ränteri-verifikationerna 1.15 meter av 3.3 meters totalutrymme, och för Malmöhus läns räkenskaper äro motsvarande siffror för år 1905 resp. 2.1 och 11.5 meter.

Den andra gruppen utgöres av mantalsuppgifterna. Dessa äro ju att betrakta som verifikationer till mantalslängderna, något självständigt värde kan svårligen tillmätas dem, då de utöver mantalslängderna (och kyrkoböckerna) ej meddela några uppgifter, som kunde motivera deras bevarande. Nu är dock förhållandet, att mantalsuppgifterna ofta äro sammanbundna med längderna, så torde i de flesta fall ha skett med fögderiernas längder och uppgifter, städerna däremot — åtminstone de med något större folkmängd — torde i regel binda sina uppgifter särskilt. Till gallring komme i första hand mantalsuppgifterna att gå, då de äro bundna för sig. Det vill synas som skulle för mantalsuppgifternas vidkommande ej vara nödvändigt att iakttaga viss frist för deras utgallring, då de ej i samma mening äro verifikationer som kvittenser etc. De kunde ju för den skull ej behöva för framtiden deponeras i Riksarkivet, utan kunde, då övriga räkenskaper överlämnas, genom vederbörandes försorg förstöras.

Att ett avsevärt arkivutrymme stode att bespara genom ett successivt utgallrande endast av de nu nämnda räkenskapsgrupperna framgå av nedanstående siffror:

De deponerade räkenskaperna för Malmöhus län 1901 upptaga ett hyllutrymme av 9.45 meter, härav kan enligt ovanstående utgallras:

Ränteriverifikationer	1.45 meter
Mantalsuppgifter för Malmö.....	2.15 »
» » Lund	0.55 »
» » Hälsingborg	0.65 »
» » Landskrona	0.48 »
» » Ystad	0.28 »
	<hr/>
	Summa 5.56 meter.

För 1905 års räkenskaper för samma län bliva motsvarande siffror: totalutrymme 11.5 meter.

Utgallras kunna:

Ränteriverifikationer	2.12 meter
Mantalsuppgifter för Malmö.....	2.60 »
» » Lund	0.67 »
» » Hälsingborg	0.70 »
» » Landskrona	0.53 »
» » Ystad	0.40 »
	<hr/>
	Summa 7.02 meter.

Utom de båda nu nämnda huvudgrupperna finnas andra, mindre, som, då de förekomma i särskilda band, kunna och böra utgallras, då de ej längre behövas som verifikationer. Hit synas mig odisputabelt kunna räknas *verifikationer till stämpelredogörelsen* och till avräkningarna *med brännvinstillverkare och nederlagsägare*; något annorlunda är förhållandet med verifikationerna *till bötesredogörelsen*, enär bland dessa även saköreslängder förekomma, ehuru ju dubletter av dessa finnas i respektive domstolarnas arkiv.

Till sist må tillåtas mig att i samband härmed framställa ännu en anmärkning. Bland det, som, efter en gallring sådan som den ovan antydda, komme att bevaras, funnes helt visst mycket, som, om det vore bundet för sig, kunde saklöst utgallras. Det vore för den skull ett önskemål ur arkivsynpunkt, att vid räkenskapernas inbindning för framtiden iakttages, det sådant, som bör bevaras, ej sammanbindas med sådant, som endast har verifikationsvärde. Att konsekvent genomföra denna princip stöter ock helt visst på stora vanskligheter och skulle kanske visa sig omöjligt, i ett fall vore det dock möjligt — jag åsyftar ett skiljande av mantalslängder och mantalsuppgifter. Städerna skilja dem redan nu i allmänhet och en del fögderier likaså (t. ex. Nora och Linde fögderier i Örebro län, 1902, se ovan!). Önskvärt vore, att vederbörande ålades, att vid räkenskapernas inbindning alltid binda mantalsuppgifterna i särskilda band, som ju kunde vara av enklaste beskaffenhet. Någon som helst svårighet eller oreda kan härigenom ej vållas.

Uppsala den 14 september 1910.

Josef Sandström,

e. o. amanuens vid Uppsala landsarkiv.